

Asia: VN/23654/2021

Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle arkistolain ja Kansallisarkistosta annetun lain muuttamisesta/Regeringens proposition till riksdagen med förslag till ändring av arkivlagen och lagen om Riksarkivet

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Kotiseutuliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto asiassa.

1. Asian tausta ja valmistelu

Arkistolain päivittäminen on odotettu ja erittäin tarpeellinen uudistus.

3. Tavoitteet

Lakiehdotusten tavoitteena on päivittää lainsäädäntöä vastaamaan nykyistä toimintaympäristöä, yhdenmukaistaa säädöksiä sekä selkiyttää terminologiaa ja Kansallisarkiston toimivaltaa. Lakiehdotus kyllä toteuttaa tavoitteitaan, mutta aineksia olisi ollut vahvempaankin uudistamiseen. Professori Laura Kolben skenaariotyö osoitti tarpeen perusteellisempaan uudistustyöhön.

4. Ehdotukset ja niiden vaikutukset

Arkistolain 5. luvussa ja Kansallisarkistosta annetun lain 2. § kohdassa 4 säädetään kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien yksityisten asiakirjojen arkistoinnin ja saatavuuden edistämisestä, tällaisten aineistojen hankkimisesta ja yksityisen arkistotoiminnan kehittämisestä. Erityisesti tältä osin säädöspohja jää erittäin kapeaksi ja riittämättömäksi. Arkistolainkin 5. luvun säädökset keskittyvät Kansallisarkiston yksityisarkistotehtäviin.

Kuten professori Kolben skenaariotyössä todetaan, yksityisarkistojen kenttä on laaja, mutta kansallisen kulttuuriperinnön kannalta hyvin merkittävä. Kolbe toteaa, että ”lainsäädäntö on keskittynyt – historiallisista syistä – koskemaan viranomaisten asiakirjahallintoa. On syntynyt tilanne, jossa viranomaisten arkistonmuodostaminen ja asiakirjahallinta ovat hyvinkin säädeltyä, mutta yksityisellä puolella arkistonmuodostus voi olla jäsentymätöntä ja/tai riippuvaista yksittäisen toimijan resursseista ja osaamistasosta. Todellisuus on toisenlaista kuin hyvin hallinnoidun arkistovirkamiehen unelmat tai olemassa oleva lainsäädäntö edellyttäisivät.”

Epämääräisyyttä ja epäselvyyttä lisää, että yksityisarkistojen kehittämistyö on määritetty Kansallisarkiston tehtäväksi yksityisen arkistotoiminnan harjoittajien sekä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Vaarana on, että jaettu kehittämisvastuu ei tule selkeästi kenenkään tehtäväksi.

Mikäli yksityisen arkistokentän tarpeita ja haasteita ei tässä vaiheessa voida tarkemmin huomioida lainsäädännön kautta, olisi tarpeen tehdä laajapohjainen yksityisarkistoja koskeva strategia. Tämä kattaisi yksityisen asiakirjallisen kulttuuriperinnön kokonaiskentän, ei vain nykyisin valtionavustusta saavien yksityisluontoisten keskusarkistojen rahapelituoton vähentymisestä seuraavat haasteet; kyseiset arkisto-organisaatiot vastaavat vain omaan hankintapolitiikkaansa kuuluvista aineistoista, mikä muodostaa vain rajatun osan kokonaisuudesta. Strategiassa voitaisiin määrittää yksityisarkistojen laajempia tavoitteita, linjata niiden toimintaa ja yhteistyötä sekä mahdollistaa kehittämistyön resursointi. Suomen Kotiseutuliitolla onkin odotuksia toivottavasti lähiaikoina OKM:ssä käynnistyvään yksityisarkistostrategiatyöhön siten, että se johtaisi aikanaan tarvittavien yksityisiä arkistoja ja asiakirjakokonaisuuksia koskevien säädösten säätämiseen. Strategiatyössä Kotiseutuliitto näkee tärkeänä ottaa esille yksityisarkistoja koskevan vastaanottovelvoitteen suomalaisen asiakirjapohjaisen kulttuuriperinnön turvaamiseksi. Lisäksi on tärkeää varmistaa, ettei kaupankäynti yksityisarkistoilla vaaranna kulttuuriperinnön säilymistä ja saavutettavuutta. Suomen Kotiseutuliitto ilmoittautuu mukaan myös tulevaan yksityisarkistoja koskevaan strategiatyöhön.

Kaikkein suurimpaan katvealueeseen jäävät kotiseutuarkistot. Ne ovat merkittävä osa paikallista muistia ja kansallista kulttuuriperintöä. Kotiseutuarkistot, joita ylläpitävät kunnat tai kotiseutuyhdistykset, olisi syytä tunnistaa ja nostaa selvästi esille arvokkaana kulttuuriperintöaineistona. Samoin niiden perustamista ja hyvää hoitoa olisi syytä määrittää ja ohjata selvästi nykyistä paremmin resurssein. Julkiset ja yksityisarkistot tulisi nähdä osana asiakirjallisen kulttuuriperinnön yhteistä kokonaisuutta, samaan tapaan kuin esimerkiksi ammattimuseot ja paikallismuseot nähdään tänä päivänä esineellisen kulttuuriperinnön säilyttämisen kokonaisratkaisuna. Myös uudessa, pian julkaistavassa kulttuuriperintöstrategiassa painotetaan kulttuuriperinnön moninaisuutta ja monimuotoisuutta. Hallinto tai omistus ei voi yksinomaan määrittää kulttuuriperinnön arvoa, eikä yksityisluontoista kulttuuriperintöä voida jättää kulttuuriperintötyössä toisarvoiseen asemaan.

Suomen Kotiseutuliitto on parasta aikaa selvittämässä Suomen kotiseutuarkistojen toimintaa, osaamista ja tietotarpeita laajalla kyselyllä. Kysely toteutettiin alkuvuonna 2022 ja sen tulokset

valmistuvat myöhemmin tämän vuoden aikana. Edellisen kerran kotiseutuarkistojen tilannetta on selvitetty vuonna 1999.

Suomen Kotiseutuliitto on jatkossakin mielellään mukana erityisesti yksityisarkistoja koskevassa kehittämistyössä.

Vanhatalo Riitta
Suomen Kotiseutuliitto